

“Toshkent irrigatsiya va qishloq
xo’jaligini mexanizatsiyalash
muhandislari instituti”
Milliy tadqiqot universiteti

Termodinamika va Issiqlik uzatish asoslari fani

Mavzu:
**Issiqlik dvigatellarining ideal
sikllari**

texnika fanlari nomzodi , dotsenti
Nuritov Ikrom Rajabovich

Issiqlik dvigatellarining ideal sikllari

Reja:

1. Porshenli ichki yonuv dvigatellari (i.yo.d) ning ideal sikllari

1.1. O'zgarmas hajmda issiqlik beriladigan ichki yonuv dvigatelining sikli .

1.2. O'zgarmas bosimda issiqlik beriladigan ichki yonuv dvigatelining sikli.

1.3. Aralash usulda issiqlik beriladigan ichki yonuv dvigatelining sikli.

1.4. Issiqlik foydali ish koefftsientlari, oshirish usullari.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR `

1. Joseph M Powers. LECTURE NOTES ON THERMODYNAMICS. Department of Aerospace and Mechanical Engineering University of Notre Dame, Notre Dame, Indiana 46556-5637, USA, updated 01 July 2014.
2. R.A.Zohidov, M.M.Alimova, Sh.S.Mavjudova. Issiqlik texnikasi (darslik). – T.: “O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2010. – 200 b.
3. T.S.Xudoyberdiev, B.P.Shaymardanov, R.A.Abduraxmonov, A.N.Xudoyorov, B.R.Boltaboyev. Issiqlik texnikasi asoslari (darslik)–T.: “Cho’lpon” nashriyoti, 2008. – 216 b.
4. Ш. Ж. Имомов, И. Р. Нуритов, К.Э.Усмонов. Сборник задач по основам термодинамики и теплопередачи /Учебное пособие- Т.:ТИИИМСХ.2021.- 116 с.

<https://pro-sensys.com/info/articles/obzornye-stati/dvigatel-vnutrennego-sgoraniya/>

<https://www.youtube.com/watch?v=q1kqXlfPm40>

<https://www.youtube.com/watch?v=uFlftLUy9b4>

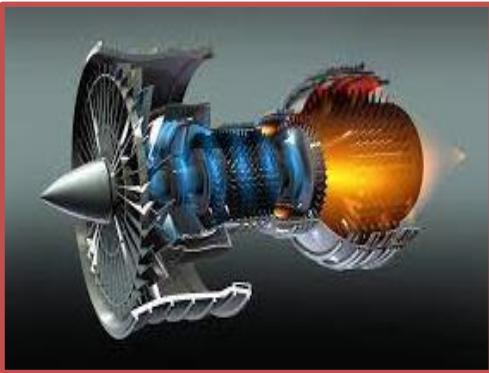
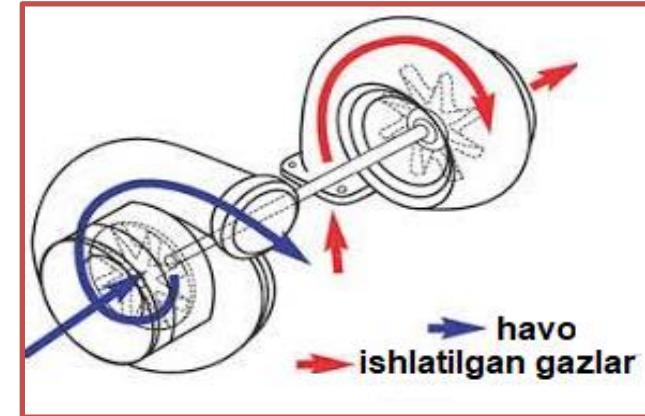
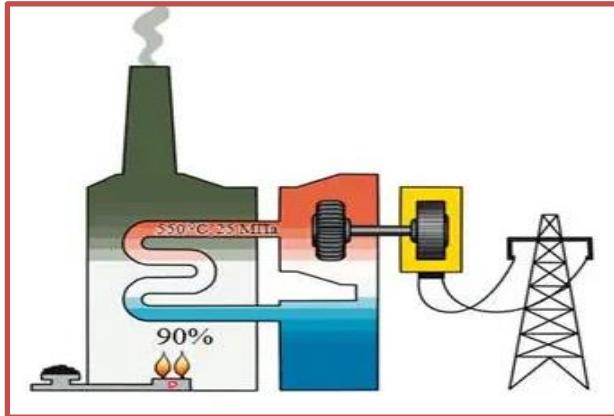
<https://www.youtube.com/watch?v=SInRCuDhYKc>

<https://www.youtube.com/watch?v=ET6V9QeA-WE>

https://m.youtube.com/watch?v=T6a_q3BZH_0

Ochiq tizimlar termodynamikasi

Texnikaning turli sohalarida uzluksiz gaz yoki bug‘ oqimlari bilan ishlashga to‘g‘ri keladi. **Masalan**, bug‘ mashinalarda, gaz turbinalarida, turbokompressorlarda, reaktiv dvigatel va hokozalar.

bunda, quvurning ko‘ndalang kesimi bo‘yicha gaz teng tarqalgan, quvur ko‘ndalang kesimi o‘zgargani bilan undan o‘tayotgan gaz miqdori vaqt davomida o’zgarmas va gaz oqimi bo‘yicha asosiy ko‘rsatkichlari o‘zgarmay qoladi, **m**-1 sekundda quvurdan oqib o‘tayotgan gaz massasi, kg/s;

$$m = \frac{f_1 \cdot C_1}{v_1} = \frac{f_2 \cdot C_2}{v_2} = \frac{f_3 \cdot C_3}{v_3} = \frac{f \cdot C}{v} = \text{const}, \quad m v = f \cdot C,$$

ДВИГАТЕЛНИ йи?илиши.mp4

1.Porshenli ichki yonuv dvigatellari (i.yo.d) ning ideal sikllari

Ideal sikllarni o'rganib chiqishda dvigatel silindrlari ichida sodir bo'ladigan jarayonlarni tadqiq va jarayonlarning f.i.k. ga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilinadi.

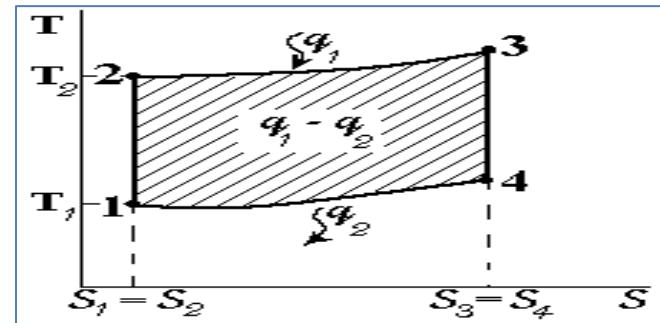
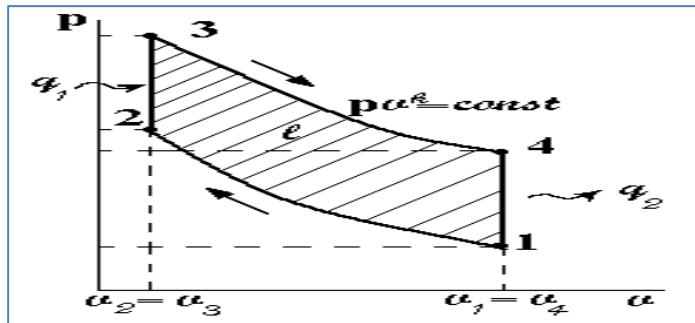
Sikllarni o'rganishda quyidagi shartlarga amal qilamiz:

- 1) Ishchi jism sifatida ideal gaz olinadi;
- 2) Sikllar - yopiq va qaytuvchan;
- 3) Ishchi jism kimyoviy o'zgarmas (ya'ni yonish jarayoni sodir bo'lmaydi);
- 4) Yonish jarayoni o'rniga gazga teng miqdordagi issiqlik berish bilan almashtiriladi.

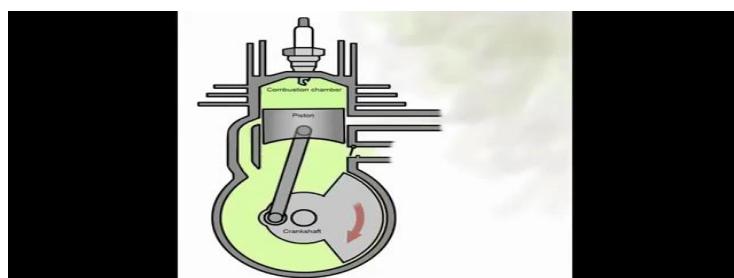
Shunday qilib, texnikaviy termodinamika faqat eng yuqori f.i.k. beradigan jarayonlarni va ularning eng qulay kombinatsiyalarini ko'rib chiqadi. Demak, dvigatelning ideal ishlash sharoitini o'rganadi.

1.1. O'zgarmas hajmda issiqlik beriladigan i.yo.d .ning sikli .

O'zgarmas hajmda issiqlik beriladigan siklni **pv** va **Ts** diagrammalarida ifodalaymiz

1- rasm. O'zgarmas hajmda issiqlik beriladigan siklning $p\vartheta$ va 2-rasm Ts diagrammalarida ifodalangan

$$\frac{\vartheta_1}{\vartheta_2} = \varepsilon$$

dvigatelning
qisish darajasi

$$\eta_t = 1 - \frac{T_1}{T_2} = 1 - \frac{T_1}{T_1 \cdot \varepsilon^{k-1}} \quad \text{yoki} \quad \eta_t = 1 - \frac{1}{\varepsilon^{k-1}}$$

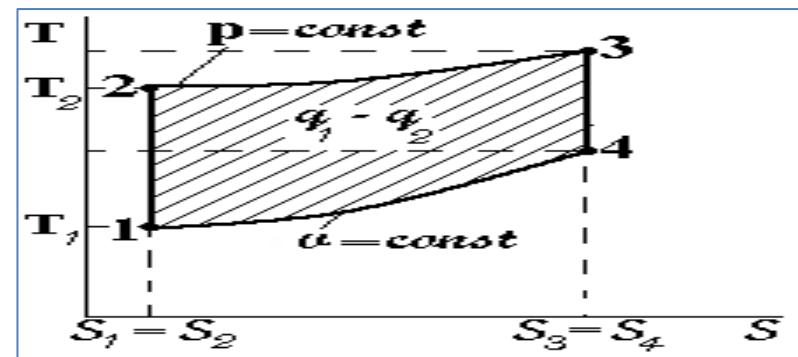
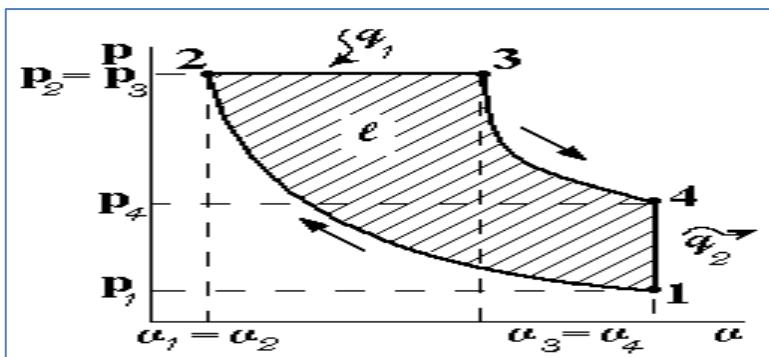
Demak, siklning termik f.i.k. dvigatelning qisish darajasiga va adiabata ko'rsatkichlariga to'g'ri proportional bog'langan.

[v-smob]Принцип работы карбураторных двигателей внутреннего сгорания.mp4

1.2. O'zgarmas bosimda issiqlik beriladigan i.yo.d .ning sikli .

Yuqorida ko'rib chiqilgan sikldan bu siklning asosiy farqi shuki, bu yerda gazga beriladigan issiqlik q_1 , oniy bo'lmay biroz davom etadi. Bu paytda silindrda bosim o'zgarmaydi (izobara). Siklni pV va Ts diagrammalarida ifodalaymiz 3 va 4 - rasmida siklni ifodalovchi kontur ichidagi yuza ma'lum masshtabda sikldan olingan ishni ifodalaydi. Rasmdagi yuza esa siklda foydali ishga aylangan issiqlik miqdori bo'lib hisoblanadi.

$$\eta_t = 1 - \frac{T_1}{T_2} \cdot \frac{(p^k - 1)}{K(p - 1)} = 1 - \frac{1}{\varepsilon^{k-1}} \cdot \frac{p^k - 1}{K(p - 1)}$$

$$\frac{\vartheta_3}{\vartheta_2} = P$$

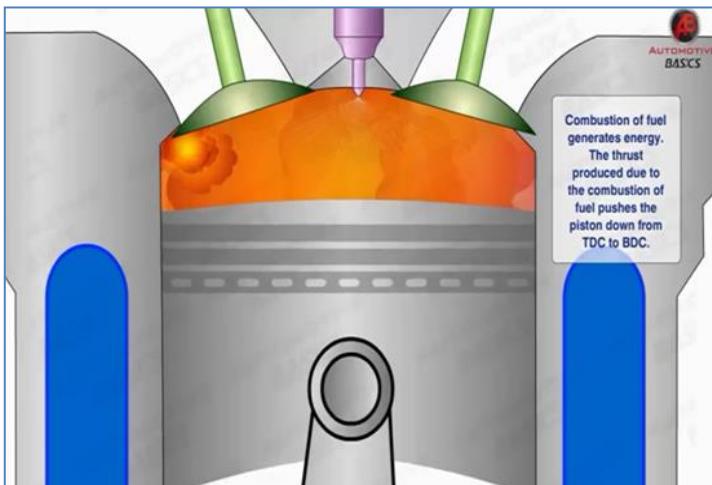
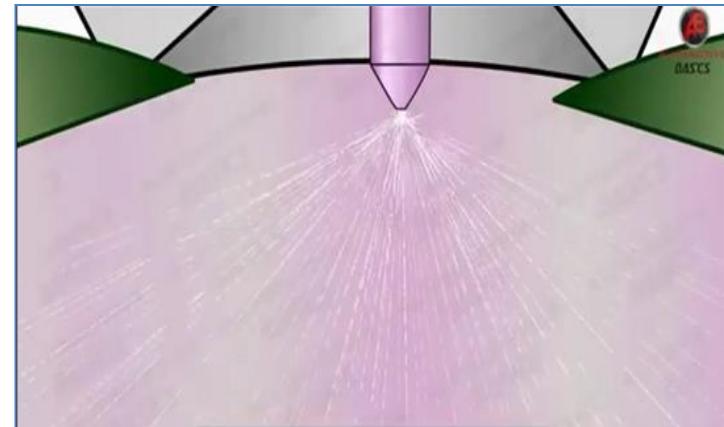
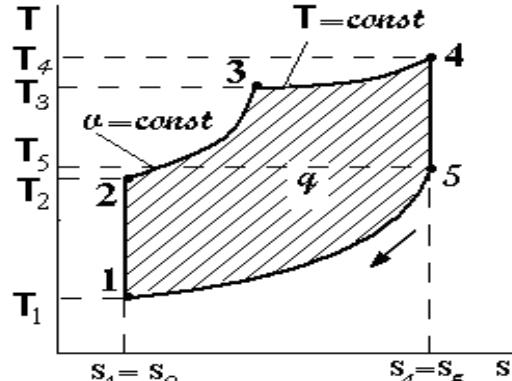
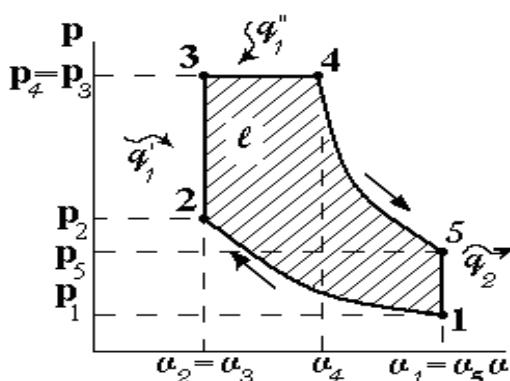
dastlabki kengayish darajasi

[v-s.mobi] Принцип работы дизельного двигателя.mp4

1.3. Aralash usulda issiqlik beriladigan i.yo.d .ning sikli.

Siklni ***pv*** va ***Ts*** koordinatalarida chizamiz. Sikl 5 ta jarayondan tashkil topgan: 1-2- adiabatik qisish; 2-3- izoxorik (gazga) issiqlik berish; 3-4- izobarik (gazga) issiqlik berish; 4-5- adiabatik kengayish (ish olish); 5-1- gazning izoxorik sovushi (gazdan issiqlikningsovutgichga o'tishi).

$$\eta_t = 1 - \frac{1}{\varepsilon^{k-1}} \cdot \frac{\lambda \cdot p^k - 1}{(\lambda - 1) + k\lambda(p - 1)}$$

$$\frac{p_3}{p_2} = \frac{T_3}{T_2} = \lambda$$

i.yo.d.larida yonishdagibosim-ning ortish darajasi deyiladi.

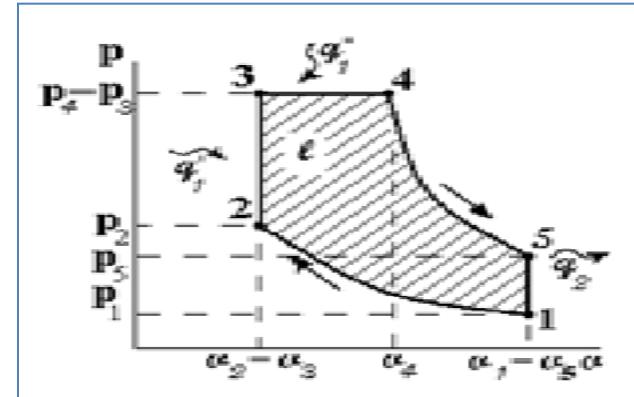
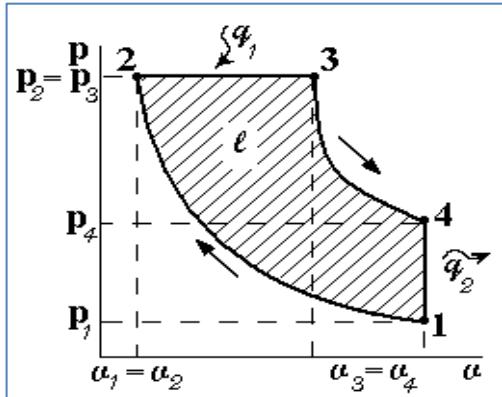
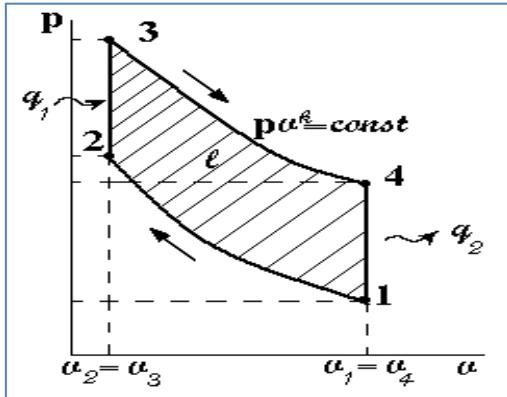
[v-s.mobi] Бензиновый, или дизельный - что лучше Сравнение двух типов двигателей...mp4

Aralash usulda issiqlik beriladigan sikl hozir ishlatilayotgan tezyurar (tirsakli valning aylanish tezligi 1000 ayl/min dan ancha yuqori) avtotraktor dizellarida keng qo'llanilmoqda.

Buning sababi qisish darajasi (ε) ning yuqoriligi va k ning amaliy qiymatlarida siklning termik f.i.k. ancha yuqori (karbyuratorli dvigatellarga qaraganda) bo'lmoqda.

Ana shu xulosaga ko'ra, dunyo dvigatel sozligida shu kunga kelib traktor dvigatellari deyarli **100 %** dizellashdi, yengil avtomobil dvigatellari hozircha faqat **30...35%** dizellashdi, bu jarayon ilg'or firmalarda davom etmoqda.

«Baliq skeleti» sxemasi - Ichki Yonuv dvigatellarining ideal sikllari

Ichki Yonuv
dvigatellarin
ing ideal
sikllari

O'zgarmas
issiqlik beriladigan sikl.
hajmda

O'zgarmas bosimda
issiqlik beriladigan sikl

Aralash usulda
issiqlik beriladigan sikl

2 ta izoxora va 2 ta adiabata
jarayonlaridan tashkil topadi

1 ta izobara va 1 ta izoxora
va 2 ta adiabat
jarayonlaridan tashkil
topadi

1 ta izobara va 2 ta izoxora
va 2 ta adiabat
jarayonlaridan tashkil
topadi

TOIFALASH JADVALI

ICHKI YONUV DVIGATELLARINING TUZILISHI VA ISHLASHINI O'RGANISH BO'YICHA

Mexanizmlari	Sistemalari
1. Krivoship shatun mexanizmi	1. Ta'minlash sistemasi
2. Gaz taqsimlash mexanizmi	2. Moylash sistemasi
	3. Sovutish sistemasi
	4. Yurgizib yuborish sistemasi
	5. O't oldirish sistemasi

Porshenli IYOD quyidagi belgilariga qarab klassifikatsiyalanadi

**Yonuvchi aralashmani alangalatish
usuliga qarab**

**Elektr uchqunidan alanganadigan
dvigatellar (karbyuratorli dvigatellar)**

**Siqilishdan alanganadigan
dvigatellar (dizellar)**

**Yonuvchi aralashma hosil qilish
usuliga qarab**

**Aralashma silindr tashqarisida hosil
qilinadigan dvigatellar**

**Aralashma silindr ichkarisida hosil
qilinadigan dvigatellar**

1.4. Issiqlik foydali ish koeffsientlari, oshirish usullari.

Yuqorida ko'rib chiqilgan sikllar hozirgi zamon tez yurar karbyuratorli va dizelli dvigatellarida keng qo'llaniladi. Dvigatelning f.i.k. ni orttirish uchun uning ε va K ko'rsatkichlarini kattaroq qilish kerak. " ε " ni kattalashtirish uchun dvigatelga oktan soni yuqoriroq benzin kerak bo'ladi. " K " ni orttirish uchun esa dvigatel silindriga havo emas, balki biror bir atomli gaz kiritish kerak, bu esa mushkul masala.

Demak, karbyuratorli dvigatellarida benzinni oktan sonini orttirish osonroq yo'l hisoblanadi.